

*Шевчук Віктор Михайлович,
д.ю.н., професор,
головний науковий співробітник лабораторії «Використання сучасних
досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України*

ПРОБЛЕМИ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Широкомасштабна воєнна агресія РФ та запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на усі сфери нашого життя, у тому числі й на систему кримінальної юстиції. У такій ситуації органи правопорядку та загалом уся наша правова система зіштовхнулася із безпрецедентними викликами, з новими реаліями сучасної дійсності в умовах війни [1, с. 48–56]. Головним завданням у таких умовах гостро постають проблеми необхідності забезпечення та зміцнення обороноздатності нашої держави, найскорішої перемоги над російськими окупантами, протидія злочинам проти основ національної безпеки, проведення контрдиверсійних заходів, забезпечення належної організації роботи з виявлення, збирання, фіксації та збереження доказів порушення норм міжнародного гуманітарного права з боку РФ під час війни проти України [2, с. 59–77].

Необхідною умовою для забезпечення державної безпеки, обороноздатності, незалежності нашої країни, її конституційного ладу та територіальної недоторканості є національна безпека України, як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [3, с. 97]. Очевидно, що без належної кримінально-правової охорони цих соціальних цінностей та ефективного кримінально-процесуального і криміналістичного забезпечення неможливе нормальне функціонування держави та відповідних її інститутів.

З огляду на викладене, вбачається, що за таких обставин особливої актуальності набувають питання ефективної і результативної протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України, які сьогодні мають певні складнощі при здійсненні їх кримінально-правової кваліфікації [4] та виявлені, розкриті й розслідувані цих кримінальних проявів [5]. Тому, за таких умов, гостро постає проблема щодо дієвого та ефективного захисту відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України, як кримінально-правовими [6], так і криміналістичними засобами [7]. Представлена наукова публікація підготовлена на виконання фундаментальної теми *«Пріоритизація та технологізація у кримінальному провадженні у воєнний та повоєнний час»*, що досліджується в НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

До кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України віднесено різні види кримінальних правопорушень, що потребує необхідність обрання специфічних способів, прийомів та методів їх виявлення, розслідування та профілактики. Такі кримінальні правопорушення, передбачені у розділі I Особливої частини КК України статтями 109, 110, 110², 111, 111¹, 111², 112, 113, 114, 114², завдають серйозної шкоди або створюють загрозу заподіяння такої шкоди безпеці держави в зовнішньополітичній, внутрішньополітичній, економічній, екологічній, воєнній та інших сферах функціонування національної безпеки нашої державі. Необхідно констатувати відсутність єдиної криміналістичної методики щодо розслідування цих кримінальних правопорушень, що обумовлює необхідність у розробленні ефективних криміналістичних рекомендацій по їх виявленню, розслідуванню і профілактиці.

Процеси технологізації спостерігаються у всіх розділах криміналістики, зокрема, у загальній теорії криміналістики, криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці, криміналістичній методиці. Під час розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України процеси технологізації найяскравіше простежуються у застосуванні тактико-криміналістичних та методико-криміналістичних засобів.

У криміналістичній тактиці під час розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України власне технологія слідчих (розшукових) дій забезпечує послідовне виконання дій

з організації та планування окремих процесуальних дій і тактичних операцій, їх підготовки, оптимальний порядок їх проведення. Окремі слідчі (розшукові), а також негласні слідчі (розшукові) дії мають суто технологічний характер: накладання арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, з електронних інформаційних систем, моніторинг банківських рахунків, призначення експертизи. Інші слідчі (розшукові) дії мають різний ступінь технологічного й тактичного змісту, що зумовлено специфікою джерел доказової інформації. Технологія слідчих (розшукових) дій, як засіб криміналістичної тактики, передбачає розробку програм ефективного проведення окремих слідчих дій, а також забезпечує їх комплексну реалізацію в поєднанні з оперативно-розшуковими заходами та організаційними діями і процедурами, тобто в ході організації та проведення тактичних операцій [8].

У формуванні системи криміналістичної методики цієї категорії кримінальних правопорушень технологічний підхід передусім застосовується до побудови типових програм розслідування та їх реалізації в процесі розслідування цих злочинів. Принципи ситуаційності, етапності й плановірності є основою технологізації процесу розслідування, що на підставі типових слідчих ситуацій включає формування завдань, програм і алгоритмів розслідування, розподілення процесу розслідування на систему взаємопов'язаних дій технологічного характеру і їх планування на початковому, наступному та заключному етапах розслідування, а також під час судового провадження.

У криміналістичній методиці особливого значення набувають слідчі технології як важливі елементи методико-криміналістичних рекомендацій технологічного спрямування. Водночас, варто зауважити, що слідча технологія реалізується і у криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці. Такий процес реалізації відбувається у трьох основних напрямках: 1) застосування техніко-криміналістичних засобів; 2) проведення окремих слідчих (розшукових) дій і їх комплексів; 3) реалізація окремих методик розслідування.

Слідча технологія тісно пов'язана із експертною технологією. Вони перебувають у безпосередньому взаємозв'язку та утворюють єдиний технологічний процес збирання й дослідження доказів, підготовки, призначення, проведення судової експертизи, оцінювання та використання

даних висновку експерта. Експертні технології є похідними від слідчих технологій щодо призначення судової експертизи, відібрання зразків для порівняльного дослідження і проведення інших слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання матеріалів для експертного дослідження [9].

З огляду на викладене, в реаліях сьогодення постає потреба у розробленні єдиної концепції розвитку технологізації криміналістики, яка передбачатиме систему криміналістичних техніко-технологічних знань, навчальний курс, підвищення кваліфікації співробітників органів правопорядку та суду у сфері новітніх криміналістичних технологій, формування у них психологічної готовності не просто до ознайомлення із новими технологіями, але також до активного та ефективного застосування їх на практиці. Пропоновані розробки повинні бути зведені в єдину теорію, яку можна іменувати теорія криміналістичних технологій або «криміналістичне технологознавство».

Серед напрямів криміналістичного забезпечення боротьби із такими кримінальними проявами найбільш дієвим є формування відповідної системи окремих криміналістичних методик цієї категорії кримінальних правопорушень, що потребує побудову і впровадження: а) комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України і правопорушень, пов'язаних з такою злочинною діяльністю); б) ієрархічної системи ускладнених (родових, міжродових) і простих (видових, підвидових) методик розслідування тощо.

У цьому контексті першочерговим завданням, на наш погляд, постає нагальна потреба в уточненні та уніфікації поняття цих кримінальних правопорушень і створення науково обґрунтованої їх кримінально-правової класифікації та формування їх системи. Вирішення означених проблем дало б можливість побудувати криміналістичну класифікацію розглядуваних кримінальних явищ. Такий підхід дозволить покращити якість кримінального, кримінального процесуального законодавства в цілому, сформувати не лише чітку їх систему, а й однозначно вирішити питання про їх підслідність, а також підвищити ефективність та якість їх досудового розслідування та судового розгляду. Саме таке бачення та відповідний розподіл слугуватиме плідним фундаментом для побудови криміналістичної класифікації вказаних кримінальних правопорушень,

розробка якої важлива з огляду на вирішення проблеми формування теоретичних основ і науково-практичних рекомендацій, присвячених криміналістичному забезпеченню розслідування таких кримінальних правопорушень та побудови системи відповідних криміналістичних методик [10, с. 447].

Таким чином, у сучасних умовах воєнного стану актуальною та невідкладною постає проблема технологізації процесу кримінального процесу, інноваційного криміналістичного забезпечення, розроблення та запровадження ефективного механізму виявлення, розслідування і профілактики кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, зокрема, формування та забезпечення ефективної реалізації комплексної і технологічної криміналістичної методики розслідування таких кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Shevchuk V. Formation of Military Criminalistics: Genesis, Task and Role in the Conditions of Global Threats. *Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice*. Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija. Vilnius, 2024. Pp. 48–56.
2. Shevchuk, V., Zhuravel, V., Yevdokimenko, S., Yevdokimenko, S., Myshkov, Y. (2025). Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. *Jurnal Media Hukum*, 32(1), 59–77. DOI: <https://doi.org/10.18196/jmh.v32i1.25056>
3. Ковальчук О. Злочини проти основ національної безпеки України: поняття та система. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 4 (44), 2024. С. 95–102. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/nov/36788/16.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики : монографія; відп. ред. О. М. Костенко. Одеса : Фенікс, 2017. 362 с.
5. Батюк О. В. Криміналістичне забезпечення протидії злочинам на об'єктах критичної інфраструктури : монографія. Луцьк : Волиньполіграф, 2021. 455 с.
6. Письменський Є. О., Пилипенко Є. В. Кримінально-правове забезпечення охорони основ національної безпеки України: деякі проблеми надмірності криміналізації та законодавчих прогалин. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України: матер. кругл. столу*. Х.: Юрайт. 2017. С. 24–28.

7. Шевчук В. М. Проблеми удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах війни. *Кримінальне провадження в умовах воєнного стану: нормативно-правові, методологічні та праксеологічні аспекти*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30 травня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. Ч.1. С. 148–154.
8. Шевчук В. М. Технологія тактичної операції як різновид криміналістичних технологій. *Вісник Національної академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2013. №4. С. 235–242.
9. Шевчук В. М., Тищенко О. І. Технологізація криміналістики, судової експертизи і кримінального провадження в сучасних умовах цифровізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2024. С. 375–380. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/88.pdf (дата звернення: 04.10.2025).
10. Шепітько В. Ю. Проблеми типізації окремих криміналістичних методик. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. пр. 2017. Т. XIX. С. 445–451.